

Menneskerettighetene viktige for psykologer

Svein Arthur Kallevik

psykolog og journalist. Han er påtroppende spesialrådgiver hos RVTS ØST – Regionalt Ressurssenter om vold, traumatisk stress og selvmord, Region Øst

Bo Mathisen

– Norske psykologer må kunne mer om menneskerettighetene. De er helt nødvendige tillegg til våre fagetiske regler, sier psykolog Nora Sveaass. Hun ble nylig valgt til nytt medlem i FNs torturkomité, som skal overvåke at torturkonvensjonen ikke brytes.

MISBRUK AV KUNNSKAP: – Tortur er et politisk våpen som på en pervertert måte misbruker psykologisk kunnskap, sier Nora Sveaass. Hun har skrevet boken «Politisk psykologi» sammen med psykiater Nils Johan Lavik.

I en gammel, nyoppusset bygning på Ullevål sykehus i Oslo holder Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress til. Der er Nora Sveaass til daglig leder av seksjonen for flyktninghelse og tvungen migrasjon. Hennes engasjement for ofrene for grove menneskerettighetsbrudd er stort, så det er ganske naturlig at hun også er leder av Psykologforeningens menneskerettighetsutvalg.

– Tortur kan på en halv time bryte ned det som tar en livstid å bygge opp

Sammen med psykiater Nils Johan Lavik har hun skrevet boken «Politisk psykologi», som gir et nyansert bilde av hvilke psykologiske prosesser og hvilken politikk som ligger bak terror,

organisert vold, systematiske krenkelser, krig, massakre og folkemord. Boken belyser hvordan menneskerettighetsbrudd får store helsemessige konsekvenser, og hvilken viktig rolle helsepersonell har for å forebygge og hindre organisert vold og tortur.

Misbruk av psykologisk kunnskap

– Jeg er ikke interessert i tortur, men i menneskene som utsettes for en slik alvorlig urettferdighet. Tortur er et onde som verden burde vært foruten. Det er svært nedbrytende for den som rammes direkte, for miljøet og for samfunnet rundt. Det er et politisk våpen som på en pervertert måte misbruker psykologisk kunnskap, sier Nora Sveaass.

«Psykologiske virkemidler inngår som en integrert del av alle former for voldsutøvelse. I den politisk motiverte og organiserte volden er de psykologiske virkemidlene satt i system og fremkommer som kombinasjoner av vold, trusler og forvirringsteknikker hvor hensikten er å bryte ned psykologiske dimensjoner som sammenheng, mening og verdighet», heter det i boken.

Overgrep i Norge

Selv om tortur og andre politisk motiverte voldshandlinger kan føles fjernt fra fredelige Norge, vil likevel mange ofre komme hit til landet som flyktninger og asylsøkere. Trolig er det rundt 10 000 torturofre i Norge. Sveaass har i mange år arbeidet klinisk med denne gruppen.

– Tortur kan på en halv time bryte ned det som tar en livstid å bygge opp, sier hun.

Hun mener det skjer overgrep også i Norge som er viktig å påtale.

– Vi er nok ikke fri for menneskerettighetsbrudd her i landet. Bruk av fotlenker for de tiltalte i NOKAS-saken er en ydmykende behandling av folk, som ikke hører til i vår tid i det hele tatt. Det bryter mot normal rettsoppfatning. Isolasjon over lang tid kommer farlig nær tortur-definisjonen, sier hun. Det å hjemsende personer som risikerer å bli utsatt for vold og tortur i hjemlandet, er et brudd på torturkonvensjonen som Norge har ratifisert, men ennå ikke innarbeidet direkte i lovverket.

– Vi har også store utfordringer innen psykisk helsevern i forbindelse med bruk av tvangsmidler, sier Sveaass.

11. september 2001

Terrorangrepet mot USA den 11. september 2001 skapte en helt ny situasjon i verden.

«Den intense kampen mot terrorisme har også påvirket oppfatningen av hvem som er fiender, av hvor fienden egentlig finnes, og av hva som er legitimt i denne krigen. Det mest groteske resultat av dette til nå er dokumentasjonen av omfattende anvendelse av forhørsmetoder som har overskredet grenser for tortur», står det i boken «Politisk psykologi».

– Nå diskuteres det frem og tilbake om tortur er et legitimt virkemiddel i kampen mot terrorisme. Denne diskusjonen ble ikke ført før terrorangrepet. Vi må aldri tillate at tortur aksepteres. En slik voldsbruk vil ikke stanse faenskapet i verden, men heller øke den, sier hun.

Oppgjør og forsoning

På tv-skjermen og i avisene kan vi se at Iraks tidligere president Saddam Hussein står i retten og forsvarer seg og sitt regime. I boken vises det til en psykologisk profil laget av Jerold Post, som

beskriver Saddam som et tilfelle av ondartet narsissisme eller en destruktiv karismatiker som vil beholde makten ved å kaste skylden på ytre fiender. Sveaass viser til bilder av fryktelige redselsscener fra Saddams fengsler, hvor irakere ble skadet på de mest smertefulle og utspekulerte måter. Nettopp behovet for et rettsoppgjør og forsoning er viktig for dem som har vært utsatt for volden i sin gjenoppbygning av kropp og sjel.

– Det at bosnierne fikk se tidligere president Slobodan Milosevic i retten var nok verdt mer enn mange terapitimer, sier hun.

– *Kan hvem som helst bli overgriper?*

– Det er nok langt flere enn vi tror som kan utøve vold og overgrep i pressede situasjoner. Men folk som har et bevisst forhold til verdier og særlig til menneskerettigheter, står bedre rustet til å stå imot det å bli presset til å utøve vold. Det vil alltid være et subjektivt ansvar. Derfor er det så viktig med undervisning for å styrke folks evne til å motstå, sier Nora Sveaass.

Fagetikken for vag?

I de etiske prinsippene for nordiske psykologer heter det at psykologen ikke skal delta i indoktrinering, hjernevask og tortur, eller trussel om slike tvangsmidler.

– Jeg synes formuleringene her er litt slappe. Det er som å si til barn at sånn gjør man ikke, at man med fagetikken i hånden skal trekke seg ut av situasjonen. Det burde presiseres klarere at vi som psykologer har rett og plikt til å passe på at slikt ikke skjer, og rapportere om det når det skjer. Selv om tortur er voldsomme saker, skal vi ikke glemme at menneskerettighetene brytes i Norge også, sier hun. Psykologen påpeker at både legene og sykepleierne har egne retningslinjer om helsepersonell og tortur eller annen grusom umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

Sveaass ønsker at psykologene blir mer bevisste når det gjelder menneskerettighetene, og at dette også blir et mer synlig tema i det offentlige rom.

– Alt som har med dette temaet å gjøre, verdier, menneskerettighetsbrudd, rettsoppgjør, gjenoppbygging og forsoning har så mye med faget vårt å gjøre.

Temaene er så ladet av psykologiske perspektiver og konsekvenser. Jeg skulle også gjerne sett en diskusjon rundt menneskerettigheter i forhold til våre fag-etiske retningslinjer. Retningslinjene skal styre vårt forhold i den profesjonelle relasjonen, mens menneskerettighetene peker i retning av at psykologer også må forsvare folks rettigheter utover denne relasjonen, slik at de ikke blir krenket. Et eksempel er brudd på barnrettighetene, sier hun.

Menneskerettighetutvalget arbeider med et kursopplegg for Psykologforeningen rundt temaet.

Torturkonvensjonen

FNs torturkonvensjon er ratifisert av 140 statsparter eller land. Komiteen skal regelmessig gjennomgå rapporter fra landene om hvordan de etterlever konvensjonen.

TRENGER MER DEBATT: – Det er viktig at norske psykologer kan noe om menneskerettighets-lovgivningen, sier psykolog Nora Sveaass. Hun skulle gjerne sett at flere psykologer var synlige i det offentlige rom i diskusjoner rundt menneskerettighetene og krenkelser av disse.

– Landene gir først en rapport når de tiltrer konvensjon og senere en rapport hvert fjerde år. I tillegg skal vi granske klager fra individer eller land på brudd på konvensjonen. Med ti medlemmer i komiteen som møtes to ganger (hvert møte er på to eller tre uker) i Genève, blir det en stor utfordring i hvordan man følger opp landene og gir anbefalinger, sier hun. Sveaass er den første psykologen i FNs torturkomité (UN Committee against Torture; <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/>)

– Jeg ønsker å få frem de psykologiske sidene av dette. Det hjelper ikke bare å forby og forhindre tortur, vi må også tenke på hvordan den helsemessige, juridiske og moralske rehabiliteringen skal foregå, sier hun.

Opplevd to militærkupp

Hennes brennende engasjement for menneskerettigheter og mot vold og tortur har røtter tilbake til oppveksten i Latin-Amerika.

– Før jeg var 18 år, hadde jeg opplevd to militærkupp i Brasil i henholdsvis 1964 og 1968, riktignok på trygg avstand. Dette har påvirket min retning innenfor faget, sier hun. Som psykologistudent i 1969 var hun med på å starte solidaritetskomiteen for Brasil, sammen med blant andre Gunnar Stålsett.

På kontoret står bøker om overgrep, vold og tortur tett i tett. Mange av dem på spansk, for mye av denne litteraturen har kommet ut i Latin-Amerika. I det lyse rommet henger også en fargerik tøy-papegøye, som gir oss assosiasjoner til at man må tenke selv og ta ansvar, og ikke bare plapre i vei og gjenta andres standpunkt.